

Antoni Mickiewicz, Bartosz Mickiewicz, Jadwiga Orylska

Akademia Rolnicza w Szczecinie

PROBLEMATYKA OCHRONY ŚRODOWISKA NA PRZYGRANICZNYCH TERENACH ZACHODNIEJ POLSKI W OPINII WÓJTÓW I BURMISTRZÓW MAŁYCH MIAST¹

1. Wstęp

Celem pracy była próba przedstawienia problematyki ochrony środowiska na przygranicznych terenach zachodniej Polski w opinii wójtów i burmistrzów małych miast. Ochrona środowiska polega na działaniu lub zaniechaniu działania, które umożliwia zachowanie bądź przywrócenie równowagi przyrodniczej koniecznej do zapewnienia współczesnemu pokoleniu i pokoleniom przyszłym korzystnych warunków życia oraz prawa do korzystania z zasobów środowiska. Duże znaczenie dla oceny jakości środowiska mają także położenie geograficzne oraz rozwój ekonomiczny sąsiadujących ze sobą regionów. Na jakość środowiska przygranicznego gmin leżących na granicy polsko-niemieckiej wpływa działalność władz regionów położonych w Niemczech, tam bowiem na ochronę środowiska zwraca się szczególną uwagę (Mickiewicz, Mickiewicz, Mickiewicz 2004).

2. Metodyka badań i materiał

Badania przeprowadzono metodą bezpośredniej obserwacji i na podstawie specjalnie opracowanych kwestionariuszy ankietowych w trzech grupach respondentów, wójtów i burmistrzów małych miast oraz przedsiębiorców. Badaniem objęto 140 gmin przygranicznych w euroregionach: Pomerania, Pro-Europa-Viadrina, Sprewa-Nysa-Bóbr oraz euroregion Nysa, położony na styku pogranicza zachodniego i południowego. Zebrane materiały opracowano metodami analiz ilościowo-

¹ Badania przeprowadzono w ramach grantu KBN nr 6 P06 SO62 21.

wych w formie tabelarycznej, stosując podejście systemowe i technikę komputerową.

Badania empiryczne przeprowadzono w latach 2002-2004 na obszarach przygranicznych zachodniej Polski. Materiałem badawczym, oprócz literatury, były wyniki rozmów i dyskusji dotyczące problematyki ochrony środowiska przyrodniczego.

3. Postawienie problemu

Środowisko naturalne to ogół czynników, które stanowią otoczenie żywych organizmów i mają bezpośredni wpływ na ich życie i rozwój. Czynniki te wzajemnie na siebie oddziałują oraz łączą się ze sobą w zespoły o różnych relacjach, kształtujących odpowiednio warunki środowiskowe. Pierwotne środowisko naturalne ulega zmianom szczególnie pod wpływem działalności człowieka. Zmiany w środowisku, jeśli nie są badane systematycznie, mogą być szkodliwe dla otoczenia.

W woj. zachodniopomorskim w latach 2004-2006 przewiduje się realizację projektów ochrony środowiska dofinansowanych przez Unię Europejską. Największe szanse mają te projekty, które zakładają poprawę jakości wód powierzchniowych oraz polepszenie jakości i dystrybucji wody przeznaczonej do spożycia, zagospodarowanie odpadów, ochronę powietrza oraz ochronę przeciwpowodziową. Jednym z projektów jest projekt o nazwie „Zintegrowana gospodarka wodno-ściekowa w dorzeczu Parsęty”. Szacowany koszt przedsięwzięcia wynosi ok. 700 mln zł, a planowane dofinansowanie z Funduszu Spójności – ponad 600 mln zł. Projekt ten zgłosił Związek Miast i Gmin Dorzecza Parsęty. Następnym projektem jest „Budowa i modernizacja systemów kanalizacyjnych w zlewni jeziora Miedwie w celu jego ochrony i poprawy jakości wód powierzchniowych stanowiących ujęcie dla Szczecina oraz terenów przyległych do jeziora”. Projekt ten zgłosił Związek Gmin Zlewni Jeziora Miedwie. Jego koszt szacuje się na 90 mln zł, zaś z Funduszu Spójności ma pochodzić blisko 55 mln zł.

Poza tym planowane są projekty, dla których przewidywana jest pomoc techniczna – dofinansowanie ich wykonania. Chodzi o gospodarkę wodno-ściekową na obszarze Regi (projekt Unii Miast i Gmin Dorzecza Regi), gospodarkę wodno-ściekową w gminach wyspy Wolin (projekt Związku Gmin Wyspy Wolin) oraz budowę instalacji do mechanicznej i biologicznej utylizacji odpadów organicznych w Łęczycy (projekt Miejskiego Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o. Stargard Szczeciński). Rejonowy Zarząd Gospodarki Wodnej w Szczecinie też stara się o dofinansowanie projektu gospodarki odpadami niebezpiecznymi i ochrony przeciwpowodziowej na jeziorze Dąbie.

Według stanu w dniu 31 lipca 2004 r. Szczecin otrzymał następujące kwoty na poprawę jakości wody z Funduszu ISPA-2000 (*Materialy...* 2004):

- koszt kwalifikowany projektu (288 mln zł),
- maksymalne dofinansowanie z Funduszu Spójności (190,08 mln zł),
- dofinansowanie Funduszu Spójności w latach 2000-2003 (63,216 mln zł),
- wartość podpisanych kontraktów (wartość całkowita 34,852 mln zł),

- wartość podpisanych kontraktów z Funduszu Spójności (23,00 mln zł),
- środki Funduszu Spójności otrzymane z Komisji Europejskiej (38,016 mln zł),
- wartość wypłaconych środków (wartość całkowita 29,69 mln zł),
- wartość środków wypłaconych z Funduszu Spójności (1,96 mln zł).

4. Wyniki badań

Stan środowiska naturalnego ocenili respondenci w 135 gminach (96,4%) zachodniej Polski. Średnią ocenę przyznano w 64 gminach (47,4%), dobrą – w 63 gminach (46,7%), bardzo dobrą – w 6 gminach (4,4%), złą – w 2 gminach (1,5%). Brak było danych z 5 (3,0%) gmin. W 63 gminach (46,7%) wydzielono specjalne jednostki organizacyjne zajmujące się ochroną środowiska. W 73 gminach (53,3%) nie ma jeszcze takich jednostek. Z odpowiedzi respondentów z 51 gmin (81%) i wspólnej opinii, wyrażonej w referatach z 12 gmin (19%), wynika, że jednostka zajmująca się ochroną środowiska jest samodzielnym stanowiskiem w urzędzie gminy.

Budżet gminy przeznaczony na wydatki związane z ochroną środowiska stanowi maksymalnie 45% ogółu budżetu gminy. Nie ma gmin, które nie ustaliły w budżecie żadnych środków na ochronę środowiska, co świadczy o zainteresowaniu władz lokalnych kwestią ochrony środowiska.

Tabela 1. Obszary o cennych walorach przyrodniczych położone na terenie gmin respondentów

Wyszczególnienie	Liczba gmin	Gminy (w %)	Odpowiedzi (w %)
Na terenie mojej gminy są obszary o walorach przyrodniczych	121	93,8	X
Rezerwat przyrody	40	33,1	26,1
Park krajobrazowy lub obszar chronionego krajobrazu	35	28,9	22,9
Obszary leśne i jeziora	44	36,4	28,8
Ogród dendrologiczny	1	0,8	0,7
Puszcza	5	4,1	3,3
Otulina parku lub Park Narodowy	13	10,7	8,4
Inne	7	5,8	4,6
W mojej gminie nie ma obiektów przyrodniczych	8	6,2	5,2
Razem	129	92,1	100
Brak danych	11	7,9	X

Źródło: badania własne.

W badanych gminach, w opinii respondentów (zob. tab. 1), najczęściej jest obszarów leśnych i jezior, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych lub obszarów chronionego krajobrazu. Na terenie jednej gminy znajduje się ogród dendrologiczny, w 5 gminach jest puszcza, w 13 otulina parku lub Park Narodowy i w 7 gminach znajdują się inne rodzaje terenów chronionych. Na terenie 8 gmin nie ma obszarów o cennych walorach przyrodniczych. W ankiecie uczestniczyli re-

spondenci ze 129 gmin. Brak było danych z 11 gmin. Tabela 2 przedstawia obszary o najbardziej zdegradowanym środowisku w opinii ankietowanych.

Tabela 2. Obszary o szczególnie zdegradowanym środowisku położone na terenie badanych gmin

Wyszczególnienie	Liczba gmin	Gminy (w %)	Odpowiedzi (w %)
W mojej gminie są takie obszary	27	21,4	
Teren po byłych zakładach ceramicznych	3	11,1	10,3
Jeziro Brodzkie	1	3,7	3,4
Poligon	5	18,5	17,2
Koralowe stawy	1	3,7	3,4
Tereny po byłych wysypiskach śmieci	8	29,6	27,7
Użytki rolne	2	7,4	6,9
Obszary po eksploatacji żwiru	8	29,6	27,7
Emisja zanieczyszczeń z tzw. zagłębia węgla brunatnego	1	3,7	3,4
W mojej gminie nie ma takich obszarów	99	78,6	
Razem	125	89,3	100
Brak danych	15	10,7	X

Źródło: badania własne.

Badaniem objęto 140 gmin. Według respondentów, w 27 z nich znajdują się obszary o szczególnie zdegradowanym środowisku. Najwięcej takich miejsc stanowią obszary po byłych wysypiskach śmieci, terenach po eksploatacji żwiru oraz po poligonie. Na terenie 99 gmin nie ma obszarów o szczególnie zdegradowanym środowisku. Brak było danych z 15 gmin. Tabela 3 zawiera odpowiedzi respondentów wskazujące na przyczynę degradacji tych obszarów.

Tabela 3. Przyczyny degradacji środowiska w gminach

Wyszczególnienie	Liczba gmin	Gminy (w %)	Odpowiedzi (w %)
Składowanie odpadów	10	50,0	31,3
Zanieczyszczenia lokalne	2	10,0	6,3
Brak funduszu	4	20,0	12,5
Byłe tereny wojskowe	4	20,0	12,5
Zanieczyszczenie gruntu substancjami ropopochodnymi	3	15,0	9,4
Nieprawidłowy sposób eksploatacji żwiru	9	45,0	28,0
Razem	20	74,1	100
Brak danych	7	25,9	X

Źródło: badania własne.

Najwięcej odpowiedzi wskazywało na składowanie odpadów i nieprawidłowy sposób eksploatacji żwiru jako przyczyny degradacji środowiska. Ankietowani wymieniali także brak funduszy, istnienie byłych terenów wojskowych oraz zanieczyszczenie gruntu substancjami ropopochodnymi.

112 gmin planuje inwestycje związane z ochroną środowiska, najwięcej z nich dotyczy kanalizacji, oczyszczalni ścieków i budowy wysypiska międzygminnego lub gminnego. Jest małe zainteresowanie doprowadzeniem gazu, wodociągu, bu-

dową scentralizowanego systemu ochrony wód i kotłowni na biomasę. 22 gminy nie planują inwestycji związanych z ochroną środowiska. Brak było danych z 6 gmin. Finansowanie planowanych inwestycji związanych z ochroną środowiska zestawiono w tab. 4.

Tabela 4. Finansowanie planowanych inwestycji związanych z ochroną środowiska

Wyszczególnienie	Liczba gmin	Gminy (w %)	Średnio (w %)	Minimalnie (w %)	Maksymalnie (w %)
Środki własne	107	97,3	31,0	0,0	100,0
Kredyt bankowy	22	20,0	22,7	0,0	50,0
Fundusz Ochrony Środowiska	69	62,7	32,9	0,0	75,0
Dotacje z Unii Europejskiej	96	87,3	52,3	0,0	75,0
SAPARD	11	39,3			
PHARE	17	60,7			
Brak danych	68	70,3			
Udział inny gmin	3	2,7	23,3	0,0	30,0
Investor prywatny	3	2,7	20,0	0,0	35,0
DEPA – Dania	1	0,9	10,0	0,0	
Brak danych	2	1,8	X	X	X

Źródło: badania własne.

107 gmin ma własne środki na finansowanie inwestycji dotyczących ochrony środowiska, 86 liczy na otrzymanie dotacji z Unii Europejskiej, 69 gmin – na otrzymanie ich z Funduszu Ochrony Środowiska, a 22 gminy chcą zaciągnąć kredyt w banku. Respondenci wymienili też pomoc innych gmin oraz inwestora prywatnego i DEPA (*Danish Environmental Protection Agency*)² z Danii.

Ankietowanym zadano również pytanie o rodzaj inwestycji na ochronę środowiska. Ich opinie prezentuje tab. 5.

Tabela 5. Gminne inwestycje na ochronę środowiska

Wyszczególnienie	Liczba gmin	Gminy (w %)	Odpowiedzi (w %)
W mojej gminie są środki przeznaczone na ten cel	110	80,3	X
Oczyszczalnia ścieków	84	76,4	45,9
Kotłownia na biomasę	5	4,5	2,7
Kanalizacja	31	28,2	16,9
Budowa wysypiska odpadów komunalnych	56	50,9	30,7
Rekultywacja wysypisk	4	3,6	2,2
Gazyfikacja	3	2,7	1,6
W mojej gminie nie ma środków na ten cel	27	19,7	
Razem	137	97,9	100
Brak danych	3	2,1	X

Źródło: badania własne.

W 110 gminach są prowadzone inwestycje związane z ochroną środowiska. Najwięcej z nich dotyczy oczyszczalni ścieków i budowy wysypisk odpadów ko-

² Duńska Agencja Ochrony Środowiska.

munalnych, mniej przeznaczają się na kanalizację, najmniej – na gazyfikację i rekultywację wysypisk i budowę kotłowni na biomasę. W 27 gminach nie prowadzi się inwestycji związanych z ochroną środowiska. Brakuje danych z 3 gmin. Rodzaj planowanych inwestycji na ochronę środowiska przedstawiono w tab. 6.

Tabela 6. Rodzaj planowanych inwestycji w gminie na ochronę środowiska

Wyszczególnienie	Liczba gmin	Gminy (w %)	Odpowiedzi (w %)
Gmina planuje takie inwestycje	112	83,6	X
Kanalizacja	73	65,2	43,2
Oczyszczalnia ścieków	53	47,3	31,4
Wodociąg	3	2,7	1,8
Doprowadzenie gazu	3	2,7	1,8
Budowa wysypiska międzygminnego lub gminnego	32	28,6	18,9
Kotłownia na biomasę	1	0,9	0,6
Gazyfikacja	3	2,7	1,8
Scentralizowany system ochrony wód	1	0,9	0,6
Gmina nie planuje takich inwestycji	22	16,4	13,0
Razem	134	95,7	X
Brak danych	6	4,3	X

Źródło: badania własne.

Programy ochrony środowiska realizowane z podobnymi jednostkami administracyjnymi w Niemczech są minimalne i wynoszą 7,1% (10 gmin), 5% (tj. 7 gmin) ma taki zamiar, 87,9% niemieckich gmin (tj. 123 gminy) na razie nie jest zainteresowanych taką współpracą.

Zdaniem naszych zachodnich sąsiadów współpraca powinna dotyczyć: współfinansowania budowy oczyszczalni ścieków, opiniowania planów inwestycyjnych środowiska gmin nadodrzańskich, podłączenia kanalizacji z miejscowości gminnych do oczyszczalni w Niemczech Forscie, ochrony dorzecza Nysy Łużyckiej, edukacji ekologicznej, wzajemnej promocji ośrodków edukacyjnych, organizowania spotkań, konferencji, wspólnych programów środowiskowych w zakresie ochrony środowiska czy uchwały o przystąpieniu do budowania Regionalnej Agendy 21 Zalewu Szczecińskiego – Regionu Dwóch Narodów.

5. Wnioski

1. Badania wykazały, że w regionach przygranicznych stosunkowo mało jest działań kreatywnych, inicjowanych przez producentów rolnych, przedsiębiorców czy decydentów gmin i małych miast. Często gminy nie widzą ani potrzeby, ani konieczności inicjowania nowych działań, które w przyszłości miałyby wpływ na życie mieszkańców terenów transgranicznych.
2. Jest potrzeba wypracowania, oprócz elastycznych narzędzi ekonomicznych oddziaływujących na podmioty gospodarcze, odpowiednich środków prawno-administracyjnych mających na celu zainteresowanie zakładów przemysłowych zachowaniem równowagi przyrodniczej.

3. Wdrożenie przedstawionych w artykule projektów powinno pozwolić na usprawnienie działań w ochronie środowiska naturalnego i, w konsekwencji, prowadzenie polityki zrównoważonego rozwoju pomiędzy środowiskiem naturalnym a sprawnym funkcjonowaniem zakładów przemysłowych.

Literatura

- Bogdanienko J. (red.), *Zarządzanie innowacjami*, Oficyna Wydawnicza AGH, Warszawa 1998, s. 7-34.
- Budnikowski A., *Ochrona środowiska jako problem globalny*, PWE, Warszawa 1998.
- Janowska J. (red.), *Stan środowiska miasta i rejonu Szczecina*, Szczecińskie Towarzystwo Naukowe, Szczecin 1993.
- Kołodziej-Nowakowska M., *Programowanie rozwoju regionalnego. Raport o stanie środowiska w woj. zachodniopomorskim w roku 2000*, Inspekcja Ochrony Środowiska i Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Szczecinie, Szczecin 2001.
- Materiały MRiRW 2004.
- Mickiewicz A., Mickiewicz B., Mickiewicz P., *Transgraniczna współpraca polsko-niemiecka w ochronie środowiska przyrodniczego*, AR, Szczecin 2004.
- Orylska J., Mickiewicz A., Mickiewicz B., *Analiza polityki regionalnej Unii Europejskiej wobec przygranicznych obszarów peryferyjnych o wysokich walorach przyrodniczych i ekologicznie zdegradowanych*, AR, Szczecin 2003.
- Siemianowski L., *System ewidencji wskaźników jakości wody Zatoki Pomorskiej*, AR, Szczecin 1999.

PROBLEMATICS OF ENVIRONMENT PROTECTION ON THE BORDER LAND OF WESTERN POLAND IN SMALL CITIES MAYORS' OPINION

Summary

The aim of the paper is a presentation of problematics of environment protection on the border land of Western Poland in small cities mayors' opinion. There are published advancements of parishes association about natural environment protection in 2004-2006 in the article. The projects concerne the plan of investments financing realization by the Coherity Funds from the European Union. In tables there are presented mayors' opinion about the problems of the natural environment protection. It is expected that realization of proposed projects in Western Pomeranian province will improve the state of the environment and influence favourably the health of population living on the border land.